

PROBLEMES D'AVALUACIÓ CONTINUADA DE CÀLCUL I

§. Problema 1

Es considera una funció $f(x_1, \dots, x_n; \alpha_1, \dots, \alpha_n)$, on $(x_1, \dots, x_n) \in \mathcal{A} \subset \mathbb{R}^n$ són les variables i $(\alpha_1, \dots, \alpha_n) \in \Omega \subset \mathbb{R}^m$ són els paràmetres de configuració.

Es pretén determinar les variacions de α que minimitzen la funció i les variacions que s'indueixen en el punt $x^*(\alpha)$ on s'assoleix el mínim.

En un context d'optimització de producció, f representa una funció de cost. En aquest cas el problema tracta d'obtenir per a cada valor dels paràmetres de configuració el valor de les variables de funcionament (que depenen del procés de producció) $x^*(\alpha)$, que donen un òptim funcionament minimitzant el cost.

En un context dinàmic, f pot representar una funció d'energia potencial dependent de les posicions x i uns paràmetres α de configuració del sistema. Les posicions d'equilibri estables d'aquest sistema vénen donades per els valors $x^*(\alpha)$ que minimitzen el potencial. (Exemple: si tenim un mocador subjectat pels seus extrems i posem una bola a sobre, la bola tendirà a la posició d'equilibri, que és el mínim del potencial. Aquest mínim pot variar si modifiquem lleugerament la posició dels extrems del mocador).

P.1 Estudiar si per a cada $\alpha \in \Omega \subset \mathbb{R}^m$ hi ha un únic punt òptim $x^*(\alpha)$, és a dir, un únic mínim absolut de f en $\mathcal{A}$. Raonem que, aleshores:

1. El valor mínim de f per a la configuració α és $z^*(\alpha) = f(x^*(\alpha); \alpha)$.
2. La direcció de variació de α òptima per a minimitzar f és: $v = -\text{grad } z^*(\alpha) \in \mathbb{R}^m$.
3. La variació induïda en cada $x_i^*(\alpha)$ en aquesta direcció és:

$$D_v x_i^*(\alpha) = \langle -\text{grad } z^*(\alpha), \text{grad } x_i^*(\alpha) \rangle .$$

4. La variació direccional induïda en $x^*(\alpha)$ és:

$$Dx^*(\alpha)(-\text{grad } z^*(\alpha))^t$$

P.2 Es tracta, doncs, de trobar expressions el més sencilles possibles de

$$\text{grad } z^*(\alpha), \quad \text{grad } x_i^*(\alpha), \quad Dx^*(\alpha)(-\text{grad } z^*(\alpha))^t$$

I Estudiem **P.1** començant per un exemple que permet trobar les solucions explícites:

1. Verifiqueu que per a la funció

$$f(x, y, \alpha, \beta) = \alpha(y^2 - x) + \beta(x^2 - y)^2$$

és cert **P.1** per a tot $\alpha > 0$, $\beta > 0$, i per a tot $(x, y) \in \mathbb{R}^2$.

2. En general, sigui $f \in \mathcal{C}^2(\mathcal{A} \times \Omega)$ i $x_0 = x^*(\alpha_0)$ un punt òptim de funcionament. Proveu que si $H_x f(x_0, \alpha_0)$ és definit positiu, aleshores **P.1** és cert en un entorn de (x_0, α_0) , i que la funció $x^*(\alpha)$ ve definida implícitament per:

$$D_1 f(x, \alpha) = \dots = D_n f(x, \alpha) = 0.$$

(Nota: es pot demostrar que globalitza si $H_x f(x, \alpha)$ és definit positiu per a tot $x \in \mathcal{A}$, $\alpha \in \Omega$).

3. Apliqueu el resultat anterior a la funció

$$f(x, y, \alpha, \beta) = \alpha e^x + \beta(x^2 + y^2)^2 - 3x - 3y$$

en el punt $(\alpha_0, \beta_0) = (3, 2)$ i $(x_0, y_0) = (0, 1)$.

II Estudi de **P.2**

1. En el cas 3 calculeu les derivades de $x^*(\alpha, \beta)$, $y^*(\alpha, \beta)$, en $(3, 2)$ com a funcions implícites. Calculeu, igualment, les derivades de $z^*(\alpha, \beta)$, en $(3, 2)$. Dedueu **P.2** en el punt $(\alpha_0, \beta_0) = (3, 2)$.
2. En el cas general 2, demostreu que

$$\text{grad } z^*(\alpha) = D_\alpha f(x^*(\alpha); \alpha), \quad (1.1)$$

$$Dx^*(\alpha) = -((H_x f)^{-1} D_\alpha(D_x f))(x^*(\alpha); \alpha), \quad (1.2)$$

3. Apliqueu les fórmules (1.1), (1.2) per a recalculer II.1.

Solució al problema 1

I.1 Considerem la funció

$$f(x, y, \alpha, \beta) = \alpha(y^2 - x) + \beta(x^2 - y)^2,$$

amb $\alpha, \beta > 0$ i $\forall(x, y) \in \mathbb{R}^2$. Estudiarem els seus extrems. Així trobem primer els zeros de les seves derivades. Plantegem doncs el sistema d'equacions $D_x f(x, y, \alpha, \beta) = 0, D_y f(x, y, \alpha, \beta) = 0$. Un cop calculades les derivades queda, explícitament:

$$\begin{aligned} D_x f(x, y, \alpha, \beta) &= -\alpha + 4\beta x^3 - 4\beta xy = 0, \\ D_y f(x, y, \alpha, \beta) &= 2(\alpha + \beta)y - 2\beta x^2 = 0. \end{aligned} \quad (1.3)$$

De la segona d'aquestes equacions, aïllant y en funció de x es té $y = \frac{\beta}{\alpha + \beta}x^2$. Substituint a la primera, podem aïllar x i després y com a funció dels paràmetres α i β . Denotarem aquestes funcions per x^* i y^* ; les quals vénen donades per

$$x^* = \sqrt[3]{\frac{\alpha + \beta}{4\beta}}, \quad y^* = \frac{1}{2} \sqrt[3]{\frac{\beta}{2(\alpha + \beta)}} \quad (1.4)$$

A continuació estudiem la matriu Hessiana de f , $H_f(x, y)$, que es pot comprovar que és,

$$H_f(x, y) = \begin{pmatrix} 12\beta x^2 - 4\beta y & -4\beta x \\ -4\beta x & 2(\alpha + \beta) \end{pmatrix}.$$

Definim $\mathfrak{T} := \text{traça } H_f, \mathfrak{d} := \det H_f$. Siguin a més:

$$\mathfrak{T}^* = \mathfrak{T}(x^*(\alpha, \beta), y^*(\alpha, \beta)), \quad \text{i} \quad \mathfrak{d}^* = \mathfrak{d}(x^*(\alpha, \beta), y^*(\alpha, \beta)).$$

Fent càlculs resulta,

$$\begin{aligned} \mathfrak{T}^* &= (3\alpha + 2\beta) \sqrt[3]{\frac{4\beta}{\alpha + \beta}} + 2(\alpha + \beta) \\ \mathfrak{d}^* &= 6\alpha \sqrt[3]{4\beta(\alpha + \beta)^2}. \end{aligned}$$

Com que $\alpha, \beta > 0$, és $\mathfrak{T}^* > 0$ i $\mathfrak{d}^* > 0$. Llavors la matriu hessiana H_f és definida positiva i f té un punt de mínim relatiu a $(x^*(\alpha, \beta), y^*(\alpha, \beta))$.

Calculem a continuació quant val aquest mínim. D'acord amb l'enunciat, definim $z^*(\alpha, \beta) := f(x^*(\alpha, \beta), y^*(\alpha, \beta), \alpha, \beta)$. Es comprova que

$$\begin{aligned} z^*(\alpha, \beta) &= \alpha \left(\frac{1}{4} \sqrt[3]{\frac{\beta^2}{4(\alpha + \beta)^2}} - \sqrt[3]{\frac{\alpha + \beta}{4\beta}} \right) + \\ &\quad + \beta \left(\sqrt[3]{\frac{(\alpha + \beta)^2}{16\beta^2}} - \frac{1}{2} \sqrt[3]{\frac{\beta}{2(\alpha + \beta)}} \right)^2 = -\frac{3}{4} \alpha \sqrt[3]{\frac{\alpha + \beta}{4\beta}}. \end{aligned}$$

I.2 Sigui x_0 un mínim de la funció $f(\cdot; \alpha_0)$. Això vol dir que:

$$D_1 f(x_0; \alpha_0) = \cdots = D_n f(x_0; \alpha_0) = 0$$

i a més, que la matriu hessiana de f a (x_0, α_0) , $H_f(x_0, \alpha_0)$, és definida positiva. Sigui $M : \mathcal{A} \times \Omega \rightarrow \mathbb{R}^n$, donada per: $(x; \alpha) \mapsto (\text{grad } f(x; \alpha))^t$. És a dir:

$$M(x; \alpha) := (D_1 f(x; \alpha), \dots, D_n f(x; \alpha)).$$

Aleshores plantegem el sistema:

$$M(x, \alpha) = 0, \tag{1.5}$$

que té solució per a $(x; \alpha) = (x_0; \alpha_0)$. Com que M és de classe $\mathcal{C}^2$ i a més es satisfà:

$$\det(d_x M_{(x_0; \alpha_0)}) = \det H_f(x_0; \alpha_0) > 0$$

($H_f(x_0; \alpha_0)$ definida positiva); pel teorema de la funció implícita sabem que, localment en un entorn de $(x_0; \alpha_0)$, $x = x(\alpha)$, $x(\alpha)$ de classe $\mathcal{C}^2$, i amb $x_0 = x(\alpha_0)$. A més, $x(\alpha)$ és el punt tal que:

$$D_1 f(x(\alpha); \alpha) = \cdots = D_n f(x(\alpha); \alpha) = 0.$$

Com que $x(\alpha)$ és de classe $\mathcal{C}^2$ en α , en particular és contínua i $H_f(x(\alpha), \alpha)$ també serà contínua en α . Per tant, donat que per $\alpha = \alpha_0$, $H_f(x(\alpha_0); \alpha_0) = H_f(x_0; \alpha_0)$ és definida positiva, per continuïtat, $H_f(x(\alpha), \alpha)$ també serà definida positiva per α suficientment propera a α_0 .

Finalment, la continuïtat de f i de $x(\alpha)$ garanteix que el mínim en $(x(\alpha); \alpha)$ és també un mínim absolut.

I.3 Sigui ara f la funció:

$$f(x, y, \alpha, \beta) = \alpha e^x + \beta(x^2 + y^2)^2 - 3x - 8y.$$

Les seves derivades parcials són:

$$\begin{aligned} D_x f(x, y; \alpha, \beta) &= \alpha e^x + 4\beta x(x^2 + y^2) - 3 \\ D_y f(x, y; \alpha, \beta) &= 4\beta y(x^2 + y^2) - 8. \end{aligned}$$

Veiem que $(x_0, y_0; \alpha_0, \beta_0) = (0, 1; 3, 2)$, es un *punt crític* de f , i. e., les dues derivades parcials de f s'anul·len simultàniament en aquest punt:

$$D_x f(0, 1; 3, 2) = 3 - 3 = 0, \quad D_y f(0, 1; 2, 3) = 8 - 8 = 0.$$

D'altra banda, la matriu Hessiana de f és, al mateix punt:

$$\begin{aligned} H_f(0, 1; 3, 2) &= \begin{pmatrix} \alpha e^x + 12\beta x^2 + 4\beta y^2 & 8\beta xy \\ 8\beta xy & 4\beta x^2 + 12\beta y^2 \end{pmatrix}_{(0,1;3,2)} \\ &= \begin{pmatrix} 11 & 0 \\ 0 & 24 \end{pmatrix}, \end{aligned}$$

i ja es veu que és definida positiva. (**Nota 1:** de fet, si calculem la traça i el determinant de H_f en un punt qualsevol,

$$\begin{aligned} \text{traça } H_f(x, y; \alpha, \beta) &= \alpha e^x + 16\beta x^2 + 16\beta y^2, \\ \det H_f(x, y; \alpha, \beta) &= 4\alpha\beta e^x (x^2 + 3y^2) + 48\beta^2 (x^2 + y^2)^2, \end{aligned}$$

per tant, H_f és definida positiva $\forall \alpha, \beta > 0$ i $(x, y) \neq 0$).

II.1 Havíem trobat les derivades parcials de la funció al cas **I.3**. Les equacions que definien x^*, y^* eren:

$$\alpha e^x + 4\beta x^3 + 4\beta xy^2 - 3 = 0, \quad (1.6)$$

$$4\beta x^2 y + 4\beta y^3 - 8 = 0, \quad (1.7)$$

derivem respecte de α i tenim el sistema,

$$D_\alpha : \begin{cases} e^x + \alpha e^x D_\alpha x + 12\beta x^2 D_\alpha x + 4\beta y^2 D_\alpha x + 8\beta xy D_\alpha y = 0, \\ 4\beta x^2 D_\alpha y + 8\beta xy D_\alpha x + 12\beta y^2 D_\alpha y = 0. \end{cases} \quad (1.8)$$

Si ara avaluem aquest sistema, (1.8), a $x = 0, y = 1, \alpha = 3, \beta = 2$, s'arriba a un sistema lineal del qual s'obtenen $D_\alpha x(3, 2)$ i $D_\alpha y(3, 2)$. En efecte:

$$\left. \begin{aligned} 1 + 3D_\alpha x(3, 2) + 8D_\alpha y(3, 2) &= 0, \\ 24D_\alpha y(3, 2) &= 0, \end{aligned} \right\} \Rightarrow D_\alpha x(3, 2) = -\frac{1}{11}, \quad D_\alpha y(3, 2) = 0.$$

A continuació, derivarem les equacions (1.6) i (1.7) respecte de β ,

$$D_\beta : \begin{cases} \alpha e^x D_\beta x + 4x^3 + 12\beta x^2 D_\beta x + 4xy^2 + 4\beta y^2 D_\beta x + 8\beta xy D_\beta y = 0, \\ 4x^2 y + 8\beta xy D_\beta x + 4\beta x^2 D_\beta y + 4y^3 + 12\beta y^2 D_\beta y = 0. \end{cases}$$

Al punt $x = 0, y = 1, \alpha = 3, \beta = 2$ queda el sistema:

$$\left. \begin{aligned} 11D_\beta x(3, 2) &= 0, \\ 4 + 24D_\beta y(3, 2) &= 0, \end{aligned} \right\} \Rightarrow D_\beta x(3, 2) = 0, \quad D_\beta y(3, 2) = -\frac{1}{6}.$$

Càlcul de les derivades de z^* . Si $z^*(\alpha, \beta)$ és el valor de la funció f al punt $(x^*(\alpha, \beta), y^*(\alpha, \beta))$, és a dir, $z^*(\alpha, \beta) = f(x^*(\alpha, \beta), y^*(\alpha, \beta), \alpha, \beta)$; llavors:

$$\begin{aligned} z^*(\alpha, \beta) &= \alpha e^{x^*(\alpha, \beta)} + \beta (x^*(\alpha, \beta)^2 + y^*(\alpha, \beta)^2)^2 - \\ &\quad - 3x^*(\alpha, \beta) - 8y^*(\alpha, \beta). \end{aligned} \quad (1.9)$$

Derivem respecte de α i β i tenim:

$$\begin{aligned} D_\alpha z^* &= e^{x^*} + \alpha e^{x^*} D_\alpha x^* + 2\beta(x^{*2} + y^{*2})(2x^* D_\alpha x^* + 2y^* D_\alpha y^*) - \\ &\quad - 3D_\alpha x^* - 8D_\alpha y^*, \\ D_\beta z^* &= \alpha e^{x^*} D_\beta x^* + (x^{*2} + y^{*2})^2 + 2\beta(x^{*2} + y^{*2})(2x^* D_\beta x^* + 2y^* D_\beta y^*) - \\ &\quad - 3D_\beta x^* - 8D_\beta y^*. \end{aligned}$$

A continuació, avaluem les expressions d'adalt al punt $(\alpha, \beta) = (3, 2)$ per obtenir:

$$Dz^*(3, 2) = (D_\alpha z^*(3, 2), D_\beta z^*(3, 2)) = (1, 1) \quad (1.10)$$

Finalment, podem calcular les variacions induïdes en la direcció $-\text{grad } z^*$ de x^*, y^* a $(\alpha, \beta) = (3, 2)$:

$$\begin{aligned} \langle -\text{grad } z^*(3, 2), \text{grad } x^*(3, 2) \rangle &= \left\langle -(1, 1), \left(-\frac{1}{11}, 0\right) \right\rangle = \frac{1}{11}, \\ \langle -\text{grad } z^*(3, 2), \text{grad } y^*(3, 2) \rangle &= \left\langle -(1, 1), \left(0, -\frac{1}{6}\right) \right\rangle = \frac{1}{6}, \end{aligned}$$

d'on es dedueix que la variació direccional induïda en $(x^*(3, 2), y^*(3, 2))$ és

$$D(x^*, y^*)_{(3,2)} (-\text{grad } z^*(3, 2))^t = \left(\frac{1}{11}, \frac{1}{6}\right).$$

II.2 Recordem que hem definit: $z^*(\alpha) = f(x^*(\alpha), \alpha)$. Notem que $x^*(\alpha)$ és solució del sistema: $D_x f(x^*(\alpha); \alpha) = 0$. Derivant aquesta última equació respecte d' α , s'obté:

$$H_f(x^*(\alpha); \alpha) \cdot Dx^*(\alpha) + D_\alpha D_x f(x^*(\alpha); \alpha) = 0,$$

d'on:

$$Dx^*(\alpha) = -(H_f(x^*(\alpha); \alpha))^{-1} D_\alpha D_x f(x^*(\alpha); \alpha). \quad (1.11)$$

Derivem ara $z^*(\alpha)$

$$Dz^*(\alpha) = Df(x^*(\alpha); \alpha) \cdot Dx^*(\alpha) + d_\alpha f(x^*(\alpha); \alpha) = d_\alpha f(x^*(\alpha); \alpha), \quad (1.12)$$

(ja que $Df(x^*(\alpha); \alpha) = 0$). La variació induïda de cadascuna de les $x_i^*(\alpha)$ vindrà donada per:

$$\langle -\text{grad } z^*(\alpha), \text{grad } x_i^*(\alpha) \rangle;$$

i la variació direccional induïda de $x^*(\alpha)$ serà la proposada:

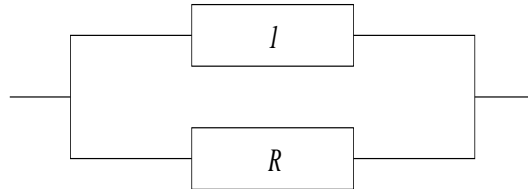
$$Dx^*(\alpha) (-\text{grad } z^*(\alpha))^t = -((H_f)^{-1} D_\alpha (D_x f))_{(x^*(\alpha); \alpha)} D_\alpha f(x^*(\alpha); \alpha)^t \quad (1.13)$$

Finalment, fem ús d'aquesta fórmula, (1.13), per calcular la variació direccional induïda en $(x^*(3, 2), y^*(3, 2))$:

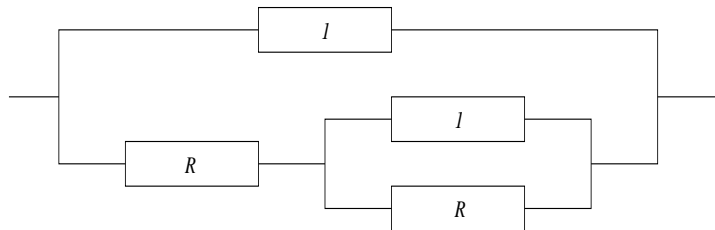
$$\begin{aligned} \begin{pmatrix} 11 & 0 \\ 0 & 24 \end{pmatrix}^{-1} \begin{pmatrix} e^x & 4(x^3 + xy^2) \\ 0 & 4x^2y + 4y^3 \end{pmatrix}_{(0,1)} \begin{pmatrix} e^x \\ (x^2 + y^2)^2 \end{pmatrix}_{(0,1)} \\ = \begin{pmatrix} \frac{1}{11} & 0 \\ 0 & \frac{1}{24} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 4 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \frac{1}{11} \\ \frac{1}{6} \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

§. Problema 2

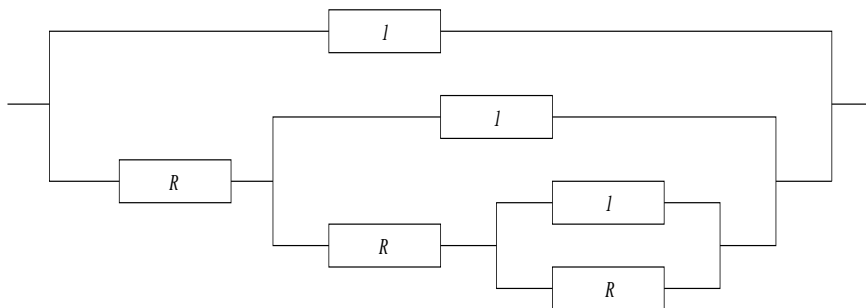
Sigui R una resistència elèctrica. Sigui x_0 la resistència equivalent del circuit

Igualment, sigui x_1 la resistència equivalent del circuit

x_2 la del circuit

etc, definint així x_n com una successió de nombres reals positius que denoten les resistències equivalents.

1. Partint de que $x_0 = \frac{R}{1+R}$, construïu la fórmula recurrent de x_n .
2. Demostreu que la successió és creixent i acotada superiorment.
3. Demostreu que el límit de la successió està entre 0 i 1, i trobeu-lo. Raoneu a què tendeix la resistència equivalent si $R \rightarrow \infty$.

Solució al problema 2

De les figures de l'enunciat, que indiquen com es va construir la successió de circuits, se'n dedueix que cadascun d'ells s'obté de l'anterior afegint-li una resistència R en sèrie, per després, al conjunt resultant, connectar-li en paral·lel una altra d' 1Ω . Sigui doncs x_n la resistència equivalent del circuit n -èsim.

1) Segons aquesta descripció, la resistència equivalent del circuit següent, x_{n+1} , vindrà donada per la fórmula:

$$x_{n+1} = \frac{R + x_n}{1 + R + x_n} \quad (2.1)$$

Si ara, de manera natural, definim la funció $f : \mathbb{R}^+ \rightarrow \mathbb{R}$ per

$$f(x) = \frac{R + x}{1 + R + x},$$

la successió de resistències equivalents $\{x_n\}_{n \in \mathbb{N}}$ ve donada per la recurrència

$$x_{n+1} = f(x_n), \quad n = 0, 1, 2, \dots, \quad \text{amb } x_0 = \frac{R}{1 + R}. \quad (2.2)$$

2) La funció f és creixent. En efecte $\forall x > 0$,

$$f'(x) = \frac{1}{(1 + R + x)^2} > 0.$$

Així doncs, suposant $x_{n+1} > x_n$, per a un cert $n \in \mathbb{N}$, es té:

$$x_{n+1} > x_n \Rightarrow x_{n+2} = f(x_{n+1}) > x_{n+1} = f(x_n),$$

car f és monòtona creixent. Això es satisfà també per a $n = 0$. En efecte:

$$x_1 = \frac{R + x_0}{1 + R + x_0} + x_0 - x_0 = x_0 + \frac{R}{(1 + R)(1 + 3R + R^2)} > x_0,$$

(on s'ha tingut en compte que $x_0 = R/(1 + R)$). Per tant, el principi d'inducció ens permet assegurar que la successió $\{x_n\}_{n \in \mathbb{N}}$ és monòtona creixent.

Per veure que és acotada superiorment només cal considerar que $\forall n \in \mathbb{N}$ és

$$x_n = \frac{R + x_{n-1} + 1 - 1}{1 + R + x_{n-1}} = 1 - \frac{1}{1 + R + x_{n-1}} < 1, \quad (2.3)$$

donat que $1 + R + x_{n-1} > 1$. (**Nota 2:** es pot provar, per exemple per inducció, que tots els termes de la successió són positius).

3) La successió és convergent puix és monòtona creixent i acotada superiorment. De (2.3) i del fet de que tots els termes siguin positius (veure nota 2), es dedueix que $0 < x_n < 1$, per tot n ; d'on resulta que el límit, ℓ_R , estarà

entre 0 i 1, i. e.: $0 < \ell_R \leq 1$. Fent servir les propietats algebraiques dels límits i aplicant-les a la relació de recurrència (2.2) que defineix la successió es té

$$\lim_n x_{n+1} = \lim_n f(x_n) \Rightarrow \ell_R = \frac{R + \ell_R}{1 + R + \ell_R}.$$

(Essent, com ja hem dit, $\ell_R = \lim_n x_n$). Per tant ℓ_R serà solució de l'equació de segon grau

$$\ell_R^2 + R\ell_R - R = 0,$$

que té dues solucions, una d'elles negativa; mentre que l'altra val

$$\ell_R = \frac{2R}{R + \sqrt{R^2 + 4R}}, \quad (2.4)$$

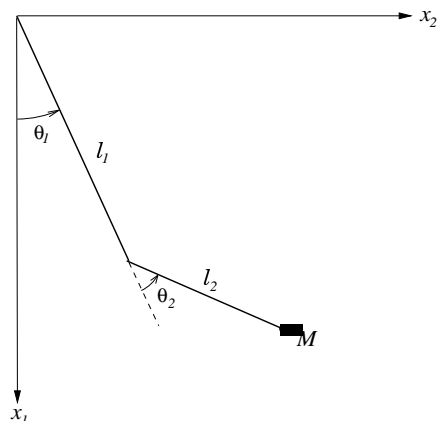
que clarament és més petita que 1. Així que serà aquest el valor del límit.

Finalment, quan la resistència R tendeix cap a infinit, $R \rightarrow \infty$, de (2.4) passant al límit s'obté:

$$\lim_{R \rightarrow \infty} \ell_R = 1.$$

§. Problema 3

Un braç articulat està format per sengles motors de torsió a les dues articulacions, de forma que la seva posició queda determinada pels angles θ_1, θ_2 (vegeu la figura). Se suposa que $l_1 > l_2$, $0 < \theta_1 < 2\pi$, $0 < \theta_2 < \pi$.

1. Anàlisi de posicions

(a) Cinètica directa

i. Determineu la funció

$$\begin{aligned} \varphi : [0, 2\pi] \times [0, \pi] &\rightarrow \mathbb{R}^2 \\ (\theta_1, \theta_2) &\mapsto (x_1, x_2) \end{aligned}$$

que al valor dels angles a les articulacions fa correspondre les coordenades cartesianes de la “mà” M (vegeu figura).

ii. Determineu la forma A del pla abastada pel braç, és a dir, $A = \varphi(W)$, on $W = \{(\theta_1, \theta_2) : 0 < \theta_1 < 2\pi, 0 < \theta_2 < \pi\}$.

(b) **Cinètica inversa.** Demostreu que per a cada posició de la “mà” $M = (x_1, x_2) \in A$, hi ha només un possible valor de $(\theta_1, \theta_2) \in W$ tal que $(x_1, x_2) = \varphi(\theta_1, \theta_2)$.

2. Anàlisi de velocitats

(a) Diferenciabilitat

i. Demostreu que $\varphi \in C^\infty(W)$.

ii. Demostreu que $\varphi^{-1} \in C^\infty(A)$.

(b) Anàlisi de velocitats

i. Demostreu que la velocitat de M , $(\dot{x}_1, \dot{x}_2)$, es pot governar per les dels motors $(\dot{\theta}_1, \dot{\theta}_2)$.

ii. En particular, per a $\theta_1 = \theta_2 = \pi/2$, calculeu les velocitats $(\dot{\theta}_1, \dot{\theta}_2)$ necessàries per a obtenir les $(\dot{x}_1, \dot{x}_2)$ desitjades.

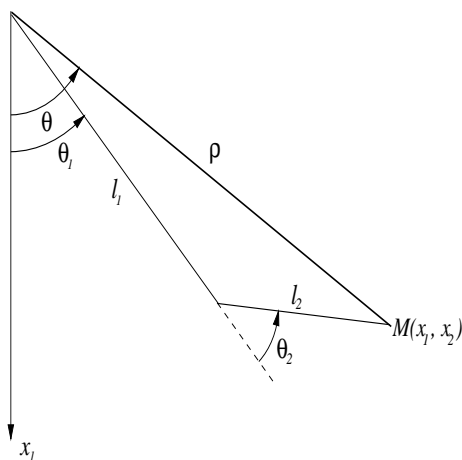

Figura 1: Coordenades polars ρ , θ .

Solució al problema 3

1(a)i: projectant el punt M sobre els eixos x_1 , x_2 s'obtenen les components φ_1, φ_2 de l'aplicació φ ,

$$x_1 = l_1 \cos \theta_1 + l_2 \cos(\theta_1 + \theta_2), \quad (3.1)$$

$$x_2 = l_1 \sin \theta_1 + l_2 \sin(\theta_1 + \theta_2), \quad (3.2)$$

on $x_1 = \varphi_1(\theta_1, \theta_2)$ i $x_2 = \varphi_2(\theta_1, \theta_2)$.

1(a)ii: Elevant al quadrat (3.1) i (3.2) i sumant s'obté,

$$x_1^2 + x_2^2 = l_1^2 + l_2^2 + 2l_1l_2 \cos \theta_2. \quad (3.3)$$

De la mateixa manera, en (3.1) i (3.2), Passant $l_1 \cos \theta_1$ i $l_1 \sin \theta_1$ respectivament al terme de l'esquerra; elevant al quadrat les dues equacions i sumant-les obtenim:

$$x_1^2 + x_2^2 - 2l_1(x_1 \cos \theta_1 + x_2 \sin \theta_1) + l_1^2 = l_2^2 \quad (3.4)$$

Ara, introduïm coordenades polars (veure figura 1), com coordenades auxiliars:

$$x_1 = \rho \cos \theta, \quad x_2 = \rho \sin \theta,$$

($\rho \in \mathbb{R}_0^+$, $0 \leq \theta < 2\pi$), i passem (3.3), (3.4) a aquestes coordenades. Així arribarem a les equacions:

$$\rho^2 = l_1^2 + l_2^2 + 2l_1l_2 \cos \theta_2, \quad (3.5)$$

$$\rho^2 = l_2^2 - l_1^2 + 2l_1\rho \cos(\theta - \theta_1), \quad (3.6)$$

d'on aïllant $\cos \theta_2$ de la primera i $\cos(\theta - \theta_1)$ de la segona,

$$\cos \theta_2 = \frac{\rho^2 - \ell_1^2 - \ell_2^2}{2\ell_1\ell_2}, \quad (3.7)$$

$$\cos(\theta - \theta_1) = \frac{\rho^2 + \ell_1^2 - \ell_2^2}{2\ell_1\rho}. \quad (3.8)$$

De (3.7), tenint en compte que $0 < \theta_2 < \pi$, s'obté la condició:

$$\ell_1 - \ell_2 < \sqrt{x_1^2 + x_2^2} < \ell_1 + \ell_2, \quad (3.9)$$

Així doncs, per tal de que un punt del pla sigui abastable pel braç cal que hi pertanyi a l'interior d'una *corona circular*, $\mathcal{C}$, de radi $\ell_1 - \ell_2$ i $\ell_1 + \ell_2$ i per tant $\varphi(W) \subseteq \mathcal{C}$. Aquesta és una restricció geomètrica donada per les longituds màxima i mínima que pot assolir el braç.

A més, si multipliquem (3.1) per $\sin \theta_1$, (3.2) per $\cos \theta_1$ i restem la primera equació de la segona s'arriba a

$$\sin(\theta - \theta_1) = \frac{\ell_2}{\rho} \sin \theta_2. \quad (3.10)$$

D'aquesta manera, donat un punt de l'interior de $\mathcal{C}$ amb coordenades polars (ρ, θ) ; l'equació (3.7) determina unívocament l'angle θ_2 entre 0 i π . Un cop calculat θ_2 , (3.8) i (3.10) ens permeten trobar el corresponent θ_1 , que serà únic si el busquem entre 0 i 2π .¹

Hem vist així que, donat un punt $(x_1, x_2) \in A$, existeix un únic parell d'angles (θ_1, θ_2) amb $0 \leq \theta_1 < 2\pi$ i $0 < \theta_2 < \pi$ de manera que $\varphi(\theta_1, \theta_2) = (x_1, x_2)$.

Per finalitzar l'apartat, imposarem la restricció $\theta_1 \neq 0$. Cal esbrinar quins (x_1, x_2) són imatge de punts de la forma $(0, \theta_2)$ per a algun θ_2 entre 0 i π . Fixant $\theta_1 = 0$ a les equacions (3.1), (3.2) es té:

$$\begin{aligned} x_1 &= \ell_1 + \ell_2 \cos \theta_2, \\ x_2 &= \ell_2 \sin \theta_2. \end{aligned}$$

que són –amb $0 < \theta_2 < \pi$ –, les equacions paramètriques d'una semicircumferència centrada al punt $(x_1, x_2) = (\ell_1, 0)$, radi ℓ_2 i amb $x_2 > 0$. Els punts d'aquesta semicircumferència s'han de treure dels de la corona per donar el conjunt imatge A , el qual podrem escriure com

$$\begin{aligned} A &= \left\{ (x_1, x_2) : \ell_1 - \ell_2 < \sqrt{x_1^2 + x_2^2} < \ell_1 + \ell_2 \right\} \\ &\quad - \left\{ (x_1, x_2) : (x_1 - \ell_1)^2 + x_2^2 = \ell_2^2, \text{ amb } x_2 > 0 \right\}, \end{aligned}$$

---

¹En efecte, (3.8) i (3.10) donen els valors de $\sin(\theta - \theta_1)$ i $\cos(\theta - \theta_1)$. Dels termes de la dreta es veu que tots dos són positius. Aleshores $\theta_1 = \theta - \xi$ amb $0 < \xi < \pi/2$, quan aquesta diferència sigui positiva o bé $\theta_1 = 2\pi + \theta - \xi$, quan sigui negativa.

Observació. Notem però que els punts de la circumferència:

$$(x_1 - \ell_1)^2 + x_2^2 = \ell_2^2,$$

amb $x_2 < 0$, sí que són abastables pel braç (veure figura 2).

1b: Com que estem considerant punts $M = (x_1, x_2) \in A$, es clar, per la definició de conjunt imatge, que hi haurà almenys un punt $(\theta_1, \theta_2) \in W$ tal que $(x_1, x_2) = \varphi(\theta_1, \theta_2)$, car A és la imatge de l'espai de configuracions del braç, W .

A l'apartat anterior hem provat que, donat un punt de $\mathcal{C}$, existeix una única antiimatge per φ : les equacions (3.7), (3.8) i (3.10) en les incògnites θ_1, θ_2 tenien solució amb $(\theta_1, \theta_2) \in W$ i a més, aquesta era única. D'aquí es segueix que l'aplicació φ , definida al conjunt W , és injectiva.

Geomètricament, el problema de, donat un punt $M = (x_1, x_2)$, trobar el corresponent parell d'angles (θ_1, θ_2) es redueix a un problema de determinació de triangles que consisteix en construir el triangle $\widehat{OCM}$ (figura 3); amb els vèrtexs O, M i els costats $\overline{OC} = \ell_1$ i $\overline{CM} = \ell_2$ fixats. Si agafem el punt $M = (x_1, x_2)$ a A , dibuixant una circumferència amb centre en O i radi ℓ_1 , i una altra circumferència amb centre en M i radi ℓ_2 ; els vèrtexs C i C' corresponents a les dues configuracions possibles del braç que abasten el punt M , són els punts intersecció de les circumferències. Una d'aquestes configuracions però, no és admissible, ja que porta a un angle $\theta_2 < 0$ ó $\theta_2 > \pi$. D'aquí es dedueix la injectivitat de φ .

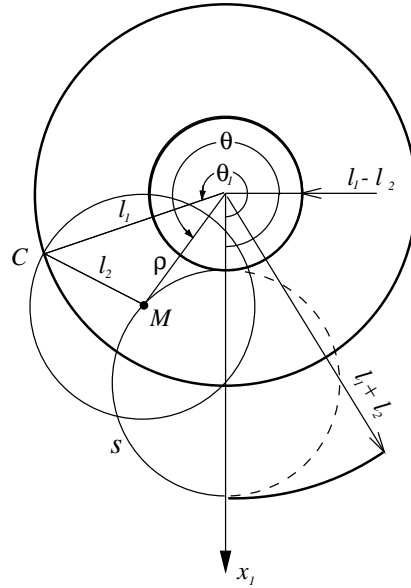
Podem provar directament la injectivitat. Així suposem que hi ha angles $(\theta_1, \theta_2), (\theta'_1, \theta'_2) \in W$ tal que $\varphi(\theta_1, \theta_2) = \varphi(\theta'_1, \theta'_2)$. Es tracta de veure que llavors, necessàriament $(\theta_1, \theta_2) = (\theta'_1, \theta'_2)$

De la condició $\varphi(\theta_1, \theta_2) = \varphi(\theta'_1, \theta'_2)$, resulten les equacions:

$$\ell_1 (\cos \theta_1 - \cos \theta'_1) = \ell_2 (\cos(\theta'_1 + \theta'_2) - \cos(\theta_1 + \theta_2)), \quad (3.11)$$

$$\ell_1 (\sin \theta_1 - \sin \theta'_1) = \ell_2 (\sin(\theta'_1 + \theta'_2) - \sin(\theta_1 + \theta_2)), \quad (3.12)$$

que a la seva vegada, fent ús de les transformacions de diferències de cosinus

Figura 2: Els punts de la circumferència $\mathcal{S}$ amb $x_2 \geq 0$ (amb traç discontinu), no són accessibles al braç. En canvi, sí que ho són els punts M sobre la semicircumferència de l'esquerra.

i sinus, en productes de sinus, i de sinus per cosinus respectivament², es poden escriure com:

$$\ell_1 \sin \frac{\theta_1 + \theta'_1}{2} \sin \frac{\theta_1 - \theta'_1}{2} = \ell_2 \sin \frac{\theta'_{1,2} + \theta_{1,2}}{2} \sin \frac{\theta'_{1,2} - \theta_{1,2}}{2}, \quad (3.13)$$

$$\ell_1 \cos \frac{\theta_1 + \theta'_1}{2} \sin \frac{\theta_1 - \theta'_1}{2} = \ell_2 \cos \frac{\theta'_{1,2} + \theta_{1,2}}{2} \sin \frac{\theta'_{1,2} - \theta_{1,2}}{2}, \quad (3.14)$$

on hem posat $\theta_{1,2} = \theta_1 + \theta_2$ i $\theta'_{1,2} = \theta'_1 + \theta'_2$. Ara cal distingir dos casos.

– **Cas A.** La segona de les equacions, (3.14), no és idènticament zero o, el que és equivalent, $\sin \theta_1 \neq \sin \theta'_1$. Llavors podem dividir membre a membre i tindrem la igualtat:

$$\tan \frac{\theta_1 + \theta'_1}{2} = \tan \frac{\theta_1 + \theta'_1 + \theta_2 + \theta'_2}{2}.$$

la qual cosa implica $\theta_2 + \theta'_2 = 2k\pi$, amb $k \in \mathbb{Z}$. Però com que els angles $0 < \theta_2, \theta'_2 < \pi$, això és impossible, per tant s'ha de satisfer el

– **Cas B.** $\sin \theta_1 = \sin \theta'_1$. Això, a la seva vegada, dóna altres dues possibilitats:

1. $\theta_1 = \theta'_1$. Aleshores, de (3.11) i (3.12), es dedueix³:

$$\begin{aligned} \cos(\theta_1 + \theta_2) &= \cos(\theta'_1 + \theta'_2), \\ \sin(\theta_1 + \theta_2) &= \sin(\theta'_1 + \theta'_2), \end{aligned}$$

i d'aquí $\theta_1 + \theta_2 = \theta'_1 + \theta'_2 + 2k\pi$ amb $k \in \mathbb{Z}$, la qual cosa implica: $\theta_2 = \theta'_2$, donat que, $0 < \theta_2, \theta'_2 < \pi$ i només és possible $k = 0$.

2. $\theta_1 = \pi - \theta'_1 + 2k\pi$, amb $k = 0, 1$. De l'equació (3.14) deduem que cal $\sin(\theta'_1 + \theta'_2 - \theta_1 - \theta_2)/2 = 0$. En efecte, puix $\cos(\theta'_1 + \theta'_2 + \theta_1 + \theta_2)/2$ no s'anul·la perquè és $\theta'_1 + \theta_1 = \pi + 2k\pi$ amb $k = 0, 1$ ⁴ i llavors:

$$\frac{\pi}{2} + k\pi < \frac{\pi + 2k\pi + \theta'_2 + \theta_2}{2} < (k+1)\pi + \frac{\pi}{2},$$

($k = 0, 1$). Però, per (3.13) resulta que s'ha de satisfer:

$$\sin \frac{\theta_1 - \theta'_1}{2} = 0 \Rightarrow \theta_1 - \theta'_1 = 2j\pi \Rightarrow \theta'_1 = \theta_1,$$

(amb $j \in \mathbb{Z}$). Llavors, necessàriament $\theta_1 = \pi/2 + k\pi$, $k = 0, 1$; i també:

$$\sin \frac{\theta'_2 - \theta_2}{2} = 0 \Rightarrow \theta'_2 - \theta_2 = 2j'\pi \Rightarrow \theta'_2 = \theta_2,$$

(essent j' enter). I això acaba aquesta demostració de la injectivitat.

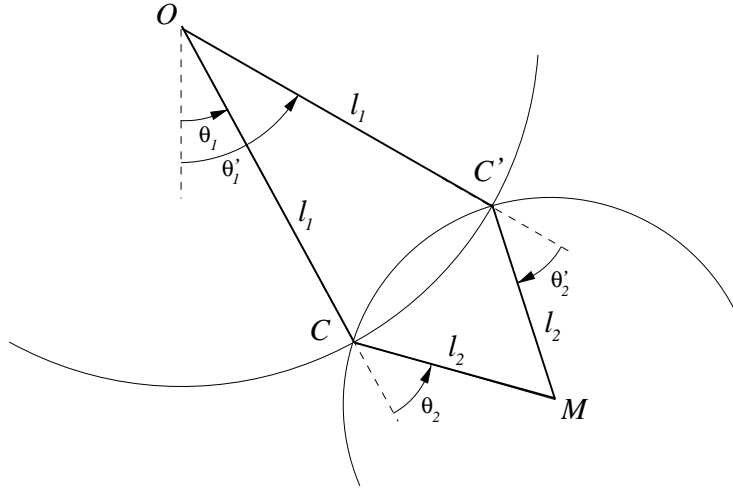

Figura 3: L'angle θ_2 determinat pel triangle $\widehat{OC'M}$ és negatiu o més gran que π ; per tant aquesta configuració no és admissible en W . Aleshores els angles (θ_1, θ_2) corresponents al punt M de coordenades $(x_1, x_2) \in W$, poden ser només els determinats pel punt d'intersecció C .

2(a)i: Aplicant els criteris de generació a les funcions components (3.1) i (3.2), resulta que $\varphi \in \mathcal{C}^\infty(W)$.

2(a)ii: Si calculem la diferencial de φ , veiem que la seva matriu és:

$$d\varphi_{(\theta_1, \theta_2)} = \begin{pmatrix} -\ell_1 \sin \theta_1 - \ell_2 \sin(\theta_1 + \theta_2) & -\ell_2 \sin(\theta_1 + \theta_2) \\ \ell_1 \cos \theta_1 + \ell_2 \cos(\theta_1 + \theta_2) & \ell_2 \cos(\theta_1 + \theta_2) \end{pmatrix}, \quad (3.15)$$

que és no singular per $(\theta_1, \theta_2) \in W$, donat que $\det d\varphi_{(\theta_1, \theta_2)} = \ell_1 \ell_2 \sin \theta_2 > 0$. Aleshores, pel teorema de la inversa, tenim que $\varphi^{-1} \in \mathcal{C}^\infty(A)$.

2(b)i: Per la regla de la cadena

$$\begin{pmatrix} \dot{x}_1 \\ \dot{x}_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} D_1\varphi_1 & D_2\varphi_1 \\ D_1\varphi_2 & D_2\varphi_2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \dot{\theta}_1 \\ \dot{\theta}_2 \end{pmatrix},$$

i ja hem vist que la matriu $(d\varphi)$ és invertible.

2(b)ii: En $(\theta_1, \theta_2) = (\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2})$ es té:

$$d\varphi_{(\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2})} = \begin{pmatrix} -\ell_1 & 0 \\ -\ell_2 & -\ell_2 \end{pmatrix}.$$

²Estem parlant de les identitats trigonomètriques: $\cos A - \cos B = -2 \sin \frac{A+B}{2} \sin \frac{A-B}{2}$ i $\sin A - \sin B = 2 \cos \frac{A+B}{2} \sin \frac{A-B}{2}$.

³De fet, hauriem d'haver posat: $\theta_1 = \theta_1' + 2k\pi$, amb $k \in \mathbb{Z}$, però com que $0 < \theta_1 < 2\pi$, $0 < \theta_1' < 2\pi$, només pot ser $k = 0$.

⁴Aquesta restricció sobre k és debuda, de nou, al fet de que $0 < \theta_1' < 2\pi$, $0 < \theta_1 < 2\pi$.

Per tant:

$$\begin{pmatrix} \dot{\theta}_1 \\ \dot{\theta}_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -\ell_1 & 0 \\ -\ell_2 & -\ell_2 \end{pmatrix}^{-1} \begin{pmatrix} \dot{x}_1 \\ \dot{x}_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -\frac{1}{\ell_1} \dot{x}_1 \\ \frac{1}{\ell_1} \dot{x}_1 - \frac{1}{\ell_2} \dot{x}_2 \end{pmatrix}.$$